

Ідилічний хронотоп у романі «Непрості» Тараса Прохаська

Idyllic Chronotope in Taras Prohasko's Novel "The UnSimple"

Світлана Рябих¹
Svitlana Ryabikh

¹ H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
29 Alchevskyh Street, Kharkiv, Ukraine

DOI: 10.22178/pos.70-8

LCC Subject Category:
PG3801-3987

Received 22.04.2021
Accepted 26.05.2021
Published online 31.05.2021

Corresponding Author:
svitlaserg@ukr.net

© 2021 The Author. This
article is licensed under a
Creative Commons
Attribution 4.0 License

Анотація. Дослідження хронотопу постмодерних творів є питанням малодослідженим, а звідси й актуальним. Метою розвідки є аналіз специфіки ідилічного хронотопу в романі Тараса Прохаська «Непрості». У статті зосереджена увага на спільних рисах різних видів ідилічного хронотопу, пов'язаних із єдністю фольклорного часу. Акцентується на невіддільності життя людини від певної частини простору, де жили пращури, де будуть жити нащадки. Відзначено, що в романі Тараса Прохаська «Непрості» велике значення надається сімейним традиціям, відповідно до яких дітям у п'ятнадцятирічному віці показували місця, пов'язані з родинною історією. М. Бахтін називає таку особливість єдністю місця. Ця ознака об'єднує покоління, стирає часові межі між індивідуальним життям кожної особистості і різними періодами одного й того самого життя. Ритмічна циклічність часу демонструється в романі «Непрості» на прикладі Себастьяна та його Анни, яка була єдиною можливою жінкою в його житті.

У романі Тараса Прохаська утверджується думка, що дім для більшості людей є ідилічним місцем, основою біографії і результатом існування. Це місце, де людина почуває себе захищено й упевнено. Стосунки людини і природи у творі показано ідеалізовано. Через гіперболізоване зображення квітництва автор пропонує альтернативний світ, у якому переважає відповідальне, дбайливе, обережне ставлення до світу, що нас оточує.

Доведено, що в романі «Непрості» Тараса Прохаська ландшафт є одночасно необхідною й достатньою умовою для повноцінного людського життя. З'ясовано, що найважливіше місце у прозі Т. Прохаська відводиться епосу родинних місць, які є основою ідилічного хронотопу.

Ключові слова: ідилічний хронотоп; художній час і простір; єдність місця; циклічна ритмічність часу.

Abstract. The article focuses on the standard features of different idyllic chronotope associated with the unity of the folklore period. Emphasis is placed on the inseparability of human life from a particular place where ancestors lived and where descendants will live. In Taras Prohasko's novel "The UnSimple", great importance is attached to family traditions, according to which children at the age of fifteen were shown places related to family history. M. Bakhtin calls this feature the unity of place. This feature unites generations, blurs the time boundaries between the individual life of each person and different periods of the same life. The rhythmic cycle of time is demonstrated in the novel "The UnSimple" on the example of Sebastian and his Anna, who was the only possible woman in his life.

In Taras Prohasko's novel, the opinion is affirmed that the home for most people is an idyllic place, the basis of biography and the result of existence. It is a place where a person feels protected and confident.

The relationship between man and nature in work is shown idealized. Through an exaggerated image of floriculture, the author offers an alternative world in which a responsible, caring, careful attitude to the world around us prevails.

It is proved that in Taras Prohasko's novel "The UnSimple", the landscape is both a necessary and sufficient condition for a complete human life. It was found that the most important place in T. Prokhasko's prose is given to the epic of family places, which are the basis of the idyllic chronotope.

Keywords: idyllic chronotope; artistic time and space; unity of place; the cyclic rhythm of time.

ВСТУП

Протягом останніх десятиліть посилюється увага літературознавців до аналізу часово-просторових особливостей художнього твору. Це зумовлюється тим, що часопростір є головним елементом у побудові художньої дійсності, яка певним чином відтворює реальний світ і людину в ньому або створює нову художню реальність. Завдяки дослідженню думок і вчинків персонажів у контексті часу і простору можна глибше зрозуміти художню природу літературного твору. Отож, дослідження хронотопу, його ознак та способів зображення у тексті, а також визначення функцій часопростору в літературному творі є наразі актуальним.

Поняття «хронотоп» у літературознавстві ввів Михайло Бахтін. Він вважає, що хронотоп позначає взаємозв'язок часових та просторових площин художнього тексту: «Прикмети часу розкриваються в просторі, і простір осмислюється і вимірюється часом. Цим перетином рядів і злиттям прикмет характеризується художній хронотоп»¹ [2, с. 121].

У перекладі з грецької мови хронотоп означає «часопростір» [2, с. 121]. Саме тому М. Бахтін надає особливого значення найважливішій категорії хронотопу – художньому часові: «Час тут згущується, ущільнюється, стає художньо-видимим; простір же інтенсифікується, втягується в рух часу, сюжету, історії» [2, с. 121].

Окремий розділ наукової розвідки «Форми часу й хронотопу в романі» [2] М. Бахтін присвятив ідилічному хронотопу в романі. Типи ідилій, які виникали від античних часів до сьогодення, можуть бути різноманітними. Незважаючи на численні відмінності, вони мають безліч спільних рис, пов'язаних із єдністю фольклорного часу. «Це виражається насамперед в особливому

відношенні часу до простору в ідилії: рідної країни з усіма її куточками, до рідних гір, до рідного долу, рідних полів, річки й лісу, до рідного дому» [2, с. 258]. М. Бахтін наголошує на тому, що ідилічне життя невіддільне від певної частини простору, де жили пращури, де будуть жити нащадки.

Прагнення створити ідеальний світ можна знайти в сучасній українській прозі. Твори сучасних авторів (Т. Антиповича, Ю. Винничука, Я. Мельника, Т. Прохаська, В. Шевчука та ін.) пропонують альтернативні світи, зображують спільноти, які живуть власними міфами. Важливою особливістю цих творів є пошук свого ідеального місця у світі. У контексті поставленої проблеми проза Тараса Прохаська демонструє ірреальне бачення світу, простору, буття. З'ясування особливостей хронотопу творів Т. Прохаська є питанням малодослідженим, а звідси й актуальним.

Метою розвідки є аналіз специфіки ідилічного хронотопу в романі Т. Прохаська «Непрості».

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Творчість Тараса Прохаська в сучасному літературознавстві високо поцінована науковцями. Він є представником Станіславського феномена в українській літературі. Лауреат премій «Смолокип» (1997), журналу «Корреспондент» (2006, 2007), Польського інституту в Києві імені Дж. Конрада (2007), імені Ю. Шевельова (2013), «Книги року ВВС» (2013, 2019), а також Національної премії України імені Т. Шевченка (2020). Деякі аспекти його творчості розглядали В. Агеєва [1], І. Бондар-Терещенко [3], О. Грищенко [5], Т. Гундорова [6], Р. Харчук [8] та інші.

У романі Т. Прохаська «Непрості» відтворено сімейну традицію, «за якою дітям показували місця, пов'язані з родинною

¹ Тут і далі авторський переклад із російської.

історією, в п'ятнадцятирічному віці» [7, с. 15]. Саме це, на думку М. Бахтіна, є ознакою ідилічного хронотопу й характерною особливістю єдності місця: «Єдність життя поколінь (взагалі життя людей) в ідилії в більшості випадків істотно визначається єдністю місця, одвічною єдністю життя поколінь з одним місцем, від якого це життя з усіма його подіями не відділене» [2, с. 258]. Т. Прохасько надавав великого значення родинним традиціям, «адже час – це експансія роду в географію» [7, с. 79].

Єдність місця об'єднує покоління, вона стирає часові межі між індивідуальним життям кожної особистості і різними періодами одного й того самого життя. М. Бахтін зауважує, що це створює ідилію циклічної ритмічності часу. З героями Т. Прохаська відбувається так само: «Себастьян усвідомив, що все повторюється і Анна стала для нього єдиною можливою жінкою на цілий світ» [7, с. 15].

Т. Гребенюк відзначає, що доробкові Т. Прохаська притаманні мовні ігри, характерні для поетики постмодернізму. «Однією з мовних ігор, наприклад, є дублікація, повторення певної тези протягом всього твору й варіювання нюансів її змісту» [4, с. 116]. Для «Непростих» такою фразою є слова: «...Франц казав Себастьянові, що на світі є речі, набагато важливіші від того, що називається долею» [7, с. 16]. У кожній окремій ситуації продовження було різним. «Таким чином, перша, нібито сакралізована постійна частина фрази знецінюється, набуває сутності топосу, форми, позбавленої конкретного наповнення» [4, с. 117].

Важливішим, ніж доля, Франциск, якого частіше називали Францом, уважав передусім місце. «Є місце – є історія (якщо ж снується історія, значить, мусить бути відповідне місце). Знайти місце – започаткувати історію. Придумати місце – знайти сюжет» [7, с. 16]. Таким місцем для Франца став Ялівець, який був «найхімернішим і досить модним курортом Центральної Європи» [7, с. 19], куди приїжджали пити джин і лікуватися психотерапією. Тут можна було пити у будь-який час доби та лишитися спати там, де пив, або навіть пити з лікарем чи психотерапевтом. Франц сподівався, що в

Ялівці не буде відбуватися жодних подій, за якими не встигаєш. Тоді він ще не усвідомлював, що час не зупиняється ні на мить, і «життя вирує всюди, хай по-дрібному, одноманітно, але нестримно, неповоротно і нескінченно» [7, с. 24].

Коли Франц обирав ідеальне місце для майбутнього життя, він дбав про те, щоб там було добре в усіх станах, яких може перебувати людина, тобто рухатися, стояти, сидіти й лежати. «Якщо місця справді є найсправнішими сюжетами, то кульмінацією Ялівця як міста були, безумовно, часи, коли міським архітектором стала Анна – Франциска донька» [7, с. 39]. Вона мислила категоріями краси, створеними природою, першим її свідомим кроком до відтворення краси світового ладу була зачарованість дивом природної симетрії. Анна вважала квасолину найпродуманішою формою вилучення малого простору з великого, вона постійно малювала її й вбачала скрізь: у річковому камінні, у позі для сну, у зародках, легенях, серці, навіть у лініях на географічних картах.

Спостерігаючи за гуцульськими оселями, Анна зрозуміла, що означає мати свій дім. «Дбання про дім робить щоденний пошук їжі осмисленим» [7, с. 42]. Анна бачила, що дім для більшості людей є ідилічним місцем, основою біографії і результатом існування. Вона захоплювалася гуцульською традицією – самому збудувати собі дім на чистому місці. «Коли дім збудовано, він стає мудрішим від усіх пророків і віжлунів – він завжди скаже, що тобі робити далі» [7, с. 43].

Місце має визначальне значення у житті людини. «...Франц казав, що життя залежить від того, попри що йдеш. Але те, попри що йдеш, однаково залежить від того, куди ходиш. Тобто змінити його досить просто» [7, с. 45]. Кожен сам може обрати собі ідеальне місце, як зробив це Франциск, обираючи місце для заснування Ялівця.

Ідилічною в романі є єдність людини і природи. Т. Прохасько відзначає, що головним мешканцем Ялівця був сам ялівець. «Франц розплановував будову міста так, щоб не знищити жодного куща на всіх трьох сторонах схилу» [7, с. 44]. Тут було неймовірно багато зелені, особливо квітів, за якими маленька Анна вивчала кольори. Через гіперболізоване зображення

квітникарства автор пропонує альтернативний світ, у якому переважає відповідальне, дбайливе, обережне ставлення до світу, що нас оточує.

Себастьян відкрив для себе Ялівець, вигаданий Францом. Відтоді його захопила топоніміка цих місць, і протягом життя він тримався її, як і своєї Анни. Франциск сам запропонував Себастьянові пожити в Ялівці, сам запросив до свого дому і познайомив з донькою Анною. Відтоді Франц усвідомив: «...Вона буде або слухатися іншого чоловіка, або не зважатиме ні на кого». З цього моменту розпочинається любовна ідилія Анни і Себастьяна, яка тривала два роки. У вересні 1914 року Анна добровільно пішла до війська і потрапила на фронт у Східній Галичині. Жінка загинула в цій війні, а Себастьянові кур'єр передав дитину – доньку героїчної Анни Ялівцівської. Себастьян назвав дівчинку Анною. Він був певен, що це його дочка, і виховував її сам. «Урешті сталося так, що вісімнадцятирічна Анна самостійно вибрала собі чоловіка. Ним був, звичайно, Себастьян» [7, с. 27]. Історія повторилася знову, як і циклічна повторюваність життєвого процесу.

Говорячи про любовну ідилію, М. Бахтін зазначає, що «соціальним умовностям, складнощам і роз'єднаності приватного побуту тут протиставляється абсолютно умовна простота життя на лоні природи; життя ж це зведене до абсолютно сублімованої любові» [2, с. 259]. Стосунки Себастьяна і другої Анни були ідилічними, він завжди був поруч, знав усе про перебіг вагітності, зрештою був присутній під час народження їхньої дочки і – одночасно – рідної онуки. Однак ідилія тривала недовго. Т. Прохасько зауважує, що зазвичай прийнято вважати, що закінченням сюжету є смерть. «Насправді ж сюжети закінчуються тоді, коли хтось народжується» [7, с. 24]. Так було, коли народилася Анна, дочка Франца (початку Стефанія, Анною вона стала після смерті матері, теж Анни). У випадку зі Себастьяном було так само: народження дитини стало кінцем історії. Друга Анна

померла за хвилину перед тим, як третя опинилася в Себастьяна на руках. Він подумав, «що таке вже колись із ним було, а з щойно народженою жінкою він доживе до подібного закінчення» [7, с. 27].

З часом бар у Ялівці, де працювали Себастьян з Анною, став наймоднішим у Центральній Європі. А сам Ялівець – ідилічним місцем, «раєм для письменників, журналістів, есеїстів, публіцистів і репортерів» [7, с. 108]. Причиною цього було те, що більшість світових бід спричиняє «надмір інформації, яку неможливо переповісти» [7, с. 108]. Сюди приїздили, щоб поговорити або послухати Себастьяна. Він міг розважити, заспокоїти, вислухати, тобто виконував роль психотерапевта.

О. Грищенко пропонує поняття «геокомплекс» на позначення всієї творчості Т. Прохаська, зазначаючи неабияке тяжіння автора до ландшафтних експериментів: митець, досконально вивчивши франківську (і ширше – галицьку) топографію, наче розщеплює її на частини у своїй творчості. Самого ж митця дослідник називає «письменником топографічного мислення» [5, с. 93].

У романі «Непрості» Т. Прохаська утверджується думка про ландшафт як одночасно необхідну і достатню умову для повноцінного людського життя. У цьому сенсі важко уявити всю творчість Т. Прохаська, не прив'язуючи її до карпатських ландшафтів. Він навіть презентує нову метафоричну термінологію, як наприклад, «історична географія», «географія роду», «родинна географія», «родова географія» тощо.

ВИСНОВКИ

Основою кожного приватного епосу є перелік уявлень про місця, у яких відбувалася родинна історія. Отже, найважливіше місце у своїй прозі Т. Прохасько відводить епосу родинних місць, які є основою ідилічного хронотопу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Aheieva, V. (2011). *Apolohiia modernu: obrys XX viku* [Apology of Art Nouveau: the outline of the twentieth century]. Kyiv: Hrani-T (in Ukrainian)
[Агеєва, В. (2011). *Апология модерну: обрис XX віку*. Київ: Грані-Т].
2. Bahtin, M. (1975). *Voprosy literatury i estetiki. Issledovaniia raznykh let* [Literature and aesthetics. Studies of different years]. Moscow: Hudozhestvennaja literature (in Russian)
[Бахтин, М. (1975). *Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет*. Москва: Художественная литература].
3. Bondar-Tereshchenko, I. (2003). *Prosta metaistoriia "Neprostykh": Pro «beletryzatsiiu mynuloho» v romani T. Prokhaska* [A simple meta-history of "The Unsightly": On the "fiction of the past" in the novel by T. Prokhaska]. *Slovo i chas*, 6, 58 – 60 (in Ukrainian)
[Бондар-Терещенко, І. (2003). Проста метаісторія «Непростих»: Про «белетризацію минулого» в романі Т. Прохаська. *Слово і час*, 6, 58 – 60].
4. Hrebenuk, T. (2007). *Khudozhnia kultura ukrainskoho postmodernizmu (na materialy suchasnoi prozy)* [Artistic culture of Ukrainian postmodernism (based on modern prose)]. Zaporizhzhia: n. d. (in Ukrainian)
[Гребенюк, Т. (2007). *Художня культура українського постмодернізму (на матеріалі сучасної прози)*. Запоріжжя: н. д.].
5. Hryshchenko, O. (2016). *Landshaftni eksperymenty Tarasa Prokhaska: vid miniatiury do heokompleksu* [Taras Prohaska's landscape experiments: from miniature to geocomplex]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho. Filolohichni nauky (Literaturoznavstvo)*, 2(18), 90–95 (in Ukrainian)
[Грищенко, О. (2016). Ландшафтні експерименти Тараса Прохаська: від мініатюри до геокомплексу. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (Літературознавство)*, 2(18), 90–95].
6. Hundorova, T. (2005). *Pisliachornobylska biblioteka. Ukrainskyi literaturnyi postmodern* [Post-Chernobyl Library. Ukrainian literary postmodern]. Kyiv: Krytyka (in Ukrainian)
[Гундорова, Т. (2005). *Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн*. Київ: Критика].
7. Prokhasko, T. (2015). *Neprosti* [UnSimple]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV (in Ukrainian)
[Прохасько, Т. (2015). *Непрості*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ].
8. Kharchuk, R. (2008). *Suchasna ukrainska proza: Postmodernyi period* [Contemporary Ukrainian prose: The postmodern period]. Kyiv : Akademiia (in Ukrainian)
[Харчук, Р. (2008). *Сучасна українська проза: Постмодерний період*. Київ : Академія].